

Д. Сковронський

Навчально-науковий інститут права та психології
 Національного університету "Львівська політехніка",
 канд. юрид. наук, асист.
 кафедри теорії та філософії права

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

© Сковронський Д., 2016

В умовах глобалізації посилюються суперечності у взаєминах соціальної держави і громадянського суспільства, що призводить до кризи соціальної держави. Криза відбувається на глобальному і національному рівнях. Однак, досягнувши балансу у взаємодії основних соціальних і політичних сил у суспільстві, ці суперечності можливо згладити. Цей баланс окреслює пріоритетні сфери і визначає заходи, які сприятимуть досягненню поставлених цілей.

Ключові слова: глобалізація, соціальна держава, демократичне суспільство, суспільна стабільність, соціальні конфлікти.

Д. Сковронський

ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ И РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА

В условиях глобализации происходит усиление противоречий в отношениях социального государства и гражданского общества, что приводит к кризису социального государства. Кризис происходит на глобальном и национальном уровнях. Однако при достижении баланса во взаимодействии основных социальных и политических сил в обществе эти противоречия возможно сгладить. Этот баланс определяет приоритетные сферы и определяет меры, которые будут способствовать достижению поставленных целей.

Ключевые слова: глобализация, социальное государство, демократическое общество, общественная стабильность, социальные конфликты.

D. Skovronskyu

GLOBALIZATION DEVELOPMENT AND SOCIAL STATE

The concept of the welfare state have constitutions of France, Germany, Spain, Turkey, Macedonia, Slovenia, Croatia, Romania, Ukraine, Belarus, Russia, Armenia, Georgia, Kazakhstan, Tajikistan, Venezuela, Colombia, Paraguay, Ecuador, Gabon, Guinea, Congo, Niger, Rwanda, Senegal, Togo, Republic of Chad and others. In the context of globalization, the strengthening of social contradictions in relations between the state and civil society, leading to a crisis of the welfare state. The crisis is global and national levels.

The globalization contributed to strengthening of the welfare state phenomenon over the last twenty years. However, these disputes may align by achieving balance in the interaction of

the main social and political forces in society. This balance outlines priority areas and determines measures that will help to achieve the goals. In modern conditions the main challenges for the welfare state is its antinomic relationship with civil society and undermining its social base of globalization.

Today Ukraine is going through difficult social and economic times in terms of hybrid war with Russia. There is a growing degree of social tension. Mass demonstrations, rallies, protests in many European countries become signs of recurrence and repeatability. In this context, the problem of establishing socially responsible democratic state becomes more and more controversial.

Key words: globalization, the welfare state, democratic society, social stability, social conflicts.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає складні суспільно-економічні часи в умовах гібридної війни з Росією. Зростає градус соціальної напруги. Усе це відбувається на тлі посилення погроз і нестабільності у світі, спричинених природними катаклізмами й економічною та фінансовою кризою, великою ймовірністю її другої хвилі. Масові виступи, мітинги, протести в багатьох європейських країнах набувають ознак циклічності й повторюваності. У цьому контексті проблема утвердження демократичної соціально відповідальної держави стає щораз дискусійнішою.

Аналіз дослідження проблеми. Ідея створення та способи існування соціальної держави хвилювали учених у різні історичні епохи. До цього феномену у своїх дослідженнях зверталися: Аристотель, М. Арагон, В. Бабкін, М. Байтін, І. Бентам, К. Біденкопф, А. Венгеро, Г. Гаджієв, Р. Дарендорф, К. Гельвецій, Ф. Гегель, А. Заєць, І. Кант, М. Кобець, В. Ковальчук, М. Козюбра, В. Копейчиков, О. Лукашева, О. Петришин, Ю. Пивоваров, В. Погорілко, А. Пренс, Г. Хеллер, Б. Кістяківський, С. Котляревський, П. Новгородцев, М. Палієнко, П. Рабінович, О. Скрипнюк, Ф. Тарановський, Є. Танчев, В. Ткаченко, Ю. Тодика, Ф. Фабриціус, К. Хессе, М. Цвік, В. Четвернін, Г. Шершеневич, Ю. Шемшученко, О. Шлехта та ін.

Мета статті полягає в тому, що перетворенню демократичних держав на держави добробуту сприяв їхній правовий характер і притаманна їм усталеність і міцність державних інституцій, які слугували гарантією і демократії, і ринкової економіки. Також важливе значення мали зміни у свідомості та політичній культурі населення, перегляд теоретичних уявлень про розуміння функцій демократичної держави. До традиційних державних функцій (адміністрування, оподаткування, гарантування внутрішньої та зовнішньої безпеки), необхідних для забезпечення суспільного блага, долучили нові: регулювання економіки, відтворення і розвиток соціальної, освітньої та культурної сфер, охорона здоров'я тощо.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останніх двох десятиліть утвердженню феномену соціально відповідальної держави сприяла глобалізація. У сучасній загальнотеоретичній юридичній науці соціальна держава розглядається як правова держава розвинутого громадянського суспільства із соціально зорієнтованим ринковим господарством, яка здатна створити умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, гарантувати соціальну справедливість і соціальну безпеку особи, встановити соціальну злагоду в суспільстві [1, с. 181].

Іншу класифікацію держав за типом соціальної політики пропонують Г. Ферніс і Т. Тілтон. За критерій класифікації вони вибрали мету, що її ставлять перед собою уряди, розробляючи та запроваджуючи ті чи інші заходи соціальної політики. На цій основі вчені розробили типологію сучасних держав добробуту [2].

Якщо у цьому сенсі за приклад узяти позитивну державу – США, то варто наголосити, що це сучасна ліберальна держава, у якій масштаб соціальної допомоги обмежують завданням запобігти виникненню гострих соціальних конфліктів та досягти суспільної стабільності. Для збереження

демократії соціальна політика в такій державі важлива, але на перерозподіл національного доходу (на користь бідних верств) і на соціальну структуру суспільства вона істотно не впливає.

Держава соціальної захищеності (Великобританія та інші європейські країни) – це держава, що ґрунтується на принципах соціального, обласродженого і гуманізованого лібералізму. Вона досягає мети – забезпечення прожиткового мінімуму для кожного члена суспільства, ліквідації бідності та знедоленості внаслідок соціального страхування. Оскільки інструментом гуманізації є широкі соціальні програми, то таку державу можна називати також соціальною державою.

Прикладом держав загального добробуту є скандинавські країни, соціальна політика яких спрямована на створення рівних життєвих умов для всіх членів суспільства – через регулювання доходів, залучення непривілейованих класів (передусім робітників) до контролю над елітою і до ухвалення державних рішень. Такі країни вийшли за межі соціальної політики ліберальної держави і створили лад, що повністю відповідає інтересам усіх верств населення. На нашу думку, така класифікація відображає рух західних держав від суто ліберальних цінностей (США) до соціального, гуманізованого лібералізму (захищеність завдяки соціальному страхуванню – Велика Британія, Німеччина) і далі – до забезпечення рівних соціальних можливостей та добробуту для всіх (скандинавські країни). Перевагою цієї класифікації є виокремлення двох видів держав добробуту, що утворилися на ліберальній теоретичній основі: американської та англійської, які справді істотно вирізняються рівнем розвиненості соціальної політики та ступенем соціальної захищеності населення. Поліпшення добробуту громадян як головне завдання держави добробуту започаткувало процеси гуманізації та повернення політико-державної сфери до інтересів і потреб людини. Динамічний розвиток систем соціального захисту після Другої світової війни охопив майже всі прошарки населення (хоча й нерівномірно), внаслідок чого державна експансія здобула широку суспільну підтримку. Тож не дивно, що період з кінця 40-х до середини 70-х років ХХ ст. заведено вважати золотим віком соціальної держави. Її розширена діяльність сприяла консолідації західних демократій, перетворенню середнього класу на соціально-економічну основу і головну передумову їхнього стабільного розвитку [3].

Держава добробуту (welfare state) – це стадія розвитку і тип демократичної держави, якому властива відповідальність державних інституцій за стан економіки і добробут громадян, розвиненість соціальної політики, активність у захисті найменш забезпечених верств населення за загального високого рівня споживання, спрямованість (більша або менша залежно від країни) на вирівнювання життєвих можливостей усіх членів суспільства [4, с. 597]. Основоположними для такої держави вважаються: по-перше – ринкова економіка, перевагою якої є висока ефективність виробництва, завдяки чому в розвинених капіталістичних країнах створено матеріальні можливості для поліпшення умов життя широких верств населення, підвищилась здатність суспільства вирішувати проблеми простих людей; по-друге – політична демократія. Підґрунтя такої держави полягає у формуванні органів влади на основі конкурентних виборів за загального виборчого права, верховенства закону та розвиненості інституцій громадянського суспільства, які уможливили для громадян здійснення впливу на владні структури, здатність громадян захищати свої інтереси [5, с. 69–77].

З часом соціальні функції ставали щораз визначальнішими, поглинали значно більшу частку бюджетних коштів, ніж традиційні функції. Визначну роль у формуванні уявлень про необхідність державного економічного регулювання та соціальної політики як способу реалізації і соціальних, і економічних суспільних інтересів, у посиленні економічних і соціальних функцій держави та у визнанні відповідальності уряду за стан ринку відіграли праці англійського економіста Дж. М. Кейнса [6], а також представника німецької економічної школи В. Ойкена [7, с. 34] та ін.

Покладаючись на приватну ініціативу, ринкову конкуренцію та особисту відповідальність кожного громадянина, держава формує широкі соціальні програми, дбаючи про матеріальне становище та життєві можливості своїх громадян. Фундаментальну роль у цьому відіграє економічне регулювання як система опосередкованого впливу держави на поведінку суб'єктів господарювання, тим самим на економіку загалом шляхом зміни законодавства, системи оподаткування, митних зборів, валютних курсів, застосування інших інструментів обмеження або,

навпаки, стимулювання тієї чи іншої економічної діяльності. Якщо регулювання здійснюється стимулюванням особистого споживання і підвищенням рівня життя, то воно неодмінно веде до формування багатоманітних напрямів соціальної політики, яка нині є справою і держави, і громадянського суспільства. Соціальна політика як розгалужена мережа видів діяльності державних і недержавних структур, спрямованих на втручання у процес розподілу заради підвищення добробуту й надання соціального захисту різним верствам населення, насамперед, в інтересах знедолених суспільних груп, і тих, хто не працює, у сучасних економічно розвинених демократичних державах не обмежується ними. Певною мірою вона торкається широкого кола людей упродовж усього життєвого циклу: від підтримки народжуваності й допомоги дітям до пенсійного забезпечення і створення соціальних установ для людей старшого віку. Таку державу часто називають “соціальною державою” [8].

Поняття соціальної держави містять конституції Франції, Німеччини, Іспанії, Туреччини, Македонії, Словенії, Хорватії, Румунії, України, Білорусі, Росії, Вірменії, Грузії, Казахстану, Таджикистану, Венесуели, Колумбії, Парагваю, Екватору, Габону, Гвінеї, Конго, Нігеру, Руанди, Сенегалу, Того, Республіки Чад тощо. Не менша кількість держав, конституції яких хоч і не містять прямого згадування про “соціальну державу”, та з аналізу їх положень випливає, що соціальна держава – це характеристика сучасної держави, за суттю якої державна діяльність має бути спрямована на створення реальних стандартів матеріального добробуту, освіти, охорони здоров’я тощо і забезпечення таких стандартів для всіх громадян (індивідів), а також на мінімізацію фактичної соціальної нерівності з її економічними наслідками та створення системи соціальної підтримки (захисту) тих, хто цього потребує. Тим самим поняття соціальної держави поєднується з відповідно трактованими ідеями соціальної справедливості й соціального захисту [9].

Сучасні науковці виділяють кілька типів держав добробуту (соціальних держав), які класифікують за різними критеріями. Так, відомий європейський аналітик з питань соціального розвитку сучасних держав Г. Еспін-Андерсен за основу для класифікації взяв наслідки здійснюваної в них соціальної політики: декомодифікацію і стратифікацію [5, с. 5]. Декомодифікація у соціальній теорії Г. Еспін-Андерсена – унезалежнення матеріального становища та соціального статусу людей від товарно-грошових відносин; позбавлення товару того пріоритетного місця та вирішального впливу, яке він мав раніше в суспільствах із ринковою економікою; переорієнтація економіки і загалом суспільства на людину. Стратифікація – вертикальна диференціація суспільства, міра соціальної нерівності в ньому, яка показує, наскільки економічна та соціальна політика зближує або віддаляє матеріальні й соціальні можливості людей у тій чи іншій країні. Вона характеризує соціальну відстань між різними верствами суспільства, глибину відмінностей у їхніх життєвих можливостях. Окрім того, до уваги беруть такі чинники диференціації держав добробуту, як специфічна соціокультурна база, інститути політичного представництва й участі, інститути суспільного (державного) сектору економіки, за допомогою яких обмежується й доповнюється дія ринкових сил або здійснюється політика максимально можливого подолання залежності індивідуального та групового добробуту від дії останніх. На цій основі виділяють три типи держав добробуту: ліберальний, соціал-демократичний і консервативний.

Перший тип суспільства добробуту – ліберальний (США, Велика Британія, Ірландія, Австралія, Канада) – ґрунтується на принципі індивідуалізму, що передбачає особисту відповідальність кожного члена суспільства за власну долю і долю своєї сім’ї. Основними суб’єктами соціальної політики виступають окремі громадяни і різні недержавні організації, соціально-страхові фонди та асоціації, тоді як роль державних структур порівняно невелика. Фінансову основу суспільних програм становлять насамперед приватні заощадження та страхування, а не кошти з бюджету. Держава бере на себе відповідальність лише за підтримання мінімальних доходів усього населення та соціальний захист найбільш вразливих та знедолених його верств. Водночас вона максимально стимулює створення і розвиток у суспільстві багатоманітних форм страхування та надання допомоги, засобів і способів отримання громадянами своїх доходів та їх підвищення. Організаційно-правова інституціоналізація недержавних фінансових потоків на

потреби суспільства (освіту, пенсійне забезпечення, охорону здоров'я, допомогу в разі безробіття тощо) є важливим напрямом її діяльності [10].

Другий тип суспільства добробуту – консервативний. До нього зазвичай зараховують Німеччину та Францію, у яких утвердилась система соціального страхування з пайовим відрахуванням внесків працівниками і працедавцями. Разом із соціальними партнерами (профспілками й об'єднаннями працедавців) держава тут регулює ринок праці, зменшуючи безробіття, та поєднує подолання бідності із забезпеченням гідного рівня життя всіх. У Німеччині цей тип соціальної держави запроваджували в життя переважно зусиллями німецьких християнських демократів (починаючи з першого повоєнного уряду Л. Герхарда), а його теоретичну основу заклав німецький ортолібералізм та пов'язана з ним концепція соціальної ринкової економіки, що містить п'ять структурних компонентів [11, с. 63–64]: 1) правова держава і приватна автономія. У правовій державі, яка гарантує свободи та забезпечує справедливий порядок, приватні економічні суб'єкти надійно захищені Конституцією від втручання у реалізацію своїх повноважень, а приватна сфера відмежована від державних впливів через інститут приватної власності та свободи укладення угод пересування, об'єднань, вибору місця проживання, роду занять і професії тощо; 2) конкурентний порядок. Існування та дієздатність ринкової економіки залежать від наявності на якомога більшій кількості ринків ефективної конкуренції, яку повинна заохочувати і захищати держава, зокрема через встановлення обов'язкових правил; 3) грошовий порядок. Стабільність вартості грошей як протизага інфляції – необхідна умова дієвості соціальної ринкової економіки, що реалізується функціонально і кадрово незалежним національним банком, покликаним підтримувати цілі економічної політики уряду в межах так званого магічного чотирикутника – стабільність грошей, повна зайнятість, збалансованість платіжного балансу та адекватне економічне зростання; 4) соціальний порядок. Соціальна ринкова економіка потребує не тільки підтримки ринкових механізмів, а й коригування результатів ринку внаслідок перерозподілу доходів через інститути податкової політики, соціального захисту, страхування від загальних ризиків тощо, а також вжиття заходів щодо створення для кожного рівних можливостей, вільного доступу до участі в економічному житті; 5) ринкова сумісність економічної політики. Економічні рішення державні органи повинні перевіряти і зважувати стосовно їхнього впливу на всю економічну й політичну систему країни, сумісності з концепцією соціальної ринкової економіки, залежності від її центрального елемента – ринкового механізму регулювання і дієздатності ринкової координації.

Третій тип суспільства добробуту – соціал-демократичний. Його репрезентують скандинавські країни. В основі цього типу – принцип солідарності, що передбачає універсальну відповідальність усього суспільства за долю своїх членів. Усім громадянам країни гарантоване базове забезпечення з державного і місцевих бюджетів, сформованих завдяки прогресивній системі оподаткування. Це – перерозподільна версія соціальної політики, за якої багатий платить за бідного, здоровий – за хворого, молодий – за людину похилого віку. Така політика є наслідком відносин соціального партнерства між підприємцями та робітниками за посередництва держави або неокорпоратизму скандинавського зразка. Цей тип відносин почав тут формуватися ще з 30-х років минулого століття завдяки впливу соціал-демократичної ідеології, тривалого перебування при владі соціал-демократичних партій та під тиском сильного профспілкового руху. Соціальне партнерство – це спільна діяльність уряду, підприємців та профспілок, що має на меті узгодження інтересів та вирішення проблем передусім у соціальній та виробничій сферах. Соціал-демократичні держави добробуту зорієнтовані на створення рівних життєвих умов для всіх членів суспільства. Незалежно від їхнього становища на ринку, люди отримують істотні матеріальні блага – і завдяки солідарній системі вирівнювання оплати праці, і завдяки наданню державою безкоштовних або недорогих високоякісних послуг у найважливіших сферах життя [12, с. 8–9]. А це означає високий рівень декомодифікації (унезалежнення соціального становища людей від товарного обміну) і низький (найнижчий серед усіх західних держав) рівень соціальної стратифікації. Наприклад, у Швеції прибуток селянина лише удвічі менший від зарплати лікаря і

у 2,5 разу – від заробітку керівника великого підприємства. Отже, є всі підстави називати такі суспільства державами загального добробуту.

На початку 90-х років минулого століття проблеми глобалізації, насамперед економічної, викликали нову хвилю дискусій щодо перспектив держави добробуту. Американських неоконсерваторів та лібералів найбільше хвилювала перевантаженість урядових інституцій соціальними послугами, що послаблювало, на їхню думку, інвестиційну привабливість країни. Не відкидаючи необхідності “соціального обрамлення” економічної політики, вони наполягали на здатності ринкового господарства сприяти подоланню бідності та залежності через розширення доступу до роботи і вияв більшої індивідуальної активності громадян та неурядових організацій, сприяння перетворенню знедолених верств суспільства з пасивних клієнтів системи соціального забезпечення на її основних агентів. Утім, радикальні прихильники свободи ринку ніколи не пропонували повного відсторонення держави від соціальної політики. Йшлося радше про перебудову способів здійснення соціальної політики, її пристосування до нових умов, але жодною мірою не про її демонтаж. Пропонували критично проаналізувати, чи раціонально держава використовує фінансові й матеріальні ресурси, проводячи соціальну політику; чи система соціального захисту, страхування, забезпечення робочими місцями населення справді ефективна. Наголошували на доцільності певного перерозподілу відповідальності між інституціями держави і громадянського суспільства, переорієнтації системи соціальної допомоги знизу вгору, а не навпаки [13].

Здійснення кардинальних трансформацій загалом та в економіці зокрема, їх наближення до цілей, визначених євроінтеграційною стратегією України, стане реальністю лише в разі активної участі та співпраці в цьому процесі всіх верств українського суспільства та за активної, стратегічно орієнтованої та креативної ролі держави. Це унеможливиться винятково в разі підвищення в суспільстві рівня взаємної довіри – довіри один до одного, довіри до суспільних інститутів – і подолання відчуження держави і громадянина. Саме це має стати головним результатом реформування політичної та правової систем держави [14].

Висновки. Глобалізація посилює суперечливі взаємини соціальної держави та громадянського суспільства і призводить до кризи соціальної держави і на глобальному, і на національному рівні. Сьогодні в умовах гібридної війни глобальною для України стала проблема врегулювання збройного конфлікту на Донбасі, довготривалість якого призводить до руйнування устрою держави, поглиблення політичної та економічної кризи, виникнення численних проблем у соціальній сфері тощо. Суперечки, власне, можливо вирівняти, досягнувши балансу у взаємодії основних соціальних і політичних сил у суспільстві. Цей баланс окреслює пріоритетні сфери і визначає заходи, які сприятимуть досягненню поставлених цілей.

Отже, економічна і фінансова кризи актуалізували проблему наявності такої концепції державності, яка була б здатна на культурно-історичному фундаменті поєднати економіку й політику, право і моральність, духовність і релігійність, забезпечити певний рівень соціальних благ для громадян під тиском суперечливих процесів глобалізації. Важливою передумовою для подолання ентропійних процесів у суспільстві є модернізація держави. Фінансова й економічна кризи довели, що саме держави та їх органи, за підтримки наддержавних інституцій, здатні запропонувати і реалізувати комплекс заходів щодо їх подолання. Глобалізація актуалізує необхідність істотного коригування структури влади, а новий геополітичний перерозподіл світу зумовлює зростання цінності сильної незалежної самостійної суверенної держави, вибудовування концепції нової модернізованої державності, яка була б зорієнтована на співпрацю різних соціальних груп у справі посилення й подальшого розвитку державного устрою суспільства, соціальної захищеності громадян.

1. Скакун О. Ф. *Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун; Міністерство освіти і науки України.* – К.: Правова єдність, 2009. – 519 с. 2. Furniss H. *The Case for the Welfare State: From*

Social Security to Social Equality / Norman Furniss, Timothy Alan Tilton. – Bloomington, 1976 – 249 p.
 3. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век / И. И. Лукашук. – М. : Спарк, 2000. – 279 с. 4. Антонович М. Основы демократии : підручник для студ. вищих навч. закл. / М. Антонович. – Львів : Астролябія, 2009. – 831 с. 5. Esping-Andersen G. *The three worlds of welfare capitalism* / G. Esping-Andersen. – New Jersey : Princeton Univ. Press, 1990. – 260 p. 6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Джон Мейнард Кейнс. – М. : Прогресс, 1978. – 494 с. 7. Ойкен В. Основы национальной экономики / В. Ойкен. – М. : Экономика, 1996. – 351 с. 8. Марченко М. Н. Государство и право в условиях глобализации : монография / М. Н. Марченко. – М. : Проспект, 2008. – 400 с. 9. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави / В. Шаповал. – К: Право України, 2004. – № 5. – С. 14–19. 10. Сорокин В. В. Юридическая глобалистика : учебник / В. В. Сорокин. – М. : Юрлитинформ, 2010. – Т. 1. – 400 с. 11. Клапхам Р. Ринкова економіка Німеччини. Соціальна орієнтація, соціальний порядок / Р. Клапхам // Віче. – 2002. – № 10. – С. 62–66. 12. Мысливченко А. Г. Перспективы европейской модели социального государства / А. Г. Мысливченко // Вопросы философии. – 2004. – № 6. – С. 3–12. 13. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень” / Людмила Андріївна Луць ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2005. – 32 с. 14. Сіденко В. Імперативи системного реформування української економіки крізь призму асоціації України з ЄС / Сіденко В. // Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. – К.: Заповіт, 2014. – 60 с.

REFERENCES

1. Skakun O. F. *Teoriya prava i derzhavy : pidruchnyk . Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny. [Theory of Law and State]* Kiev, “Pravova yednist” Publ., 2009, 519 p. 2. Furniss H. *The Case for the Welfare State: From Social Security to Social Equality*, Bloomington, 1976, 249 p. 3. Lukashuk I. I. *Globalizacija, gosudarstvo, pravo, XXI vek. [Globalization, state, law, XXI Century]*. Moscow, “Spark” Publ., 2000, 279 p. 4. Antonovych M. *Osnovy demokratiyi : pidruch. dlya stud. vyshchychk navch. zakl. [Foundations of democracy]*. Lviv, “Astrolyabiya” Publ., 2009, 831 p. 5. Esping-Andersen G. *The three worlds of welfare capitalism*. New Jersey, “Princeton Univ Press” Publ., 1990, 260 p. 6. Kejnys Dzh. M. *Obshhaja teorija zanjatosti, procenta i deneg .[The General Theory of Employment, Interest and Money]* Moscow, “Progress” Publ., 1978, 494 p. 7. Ojken V. *Osnovy nacional’noj jekonomii. [Fundamentals of National Economy]*. Moscow, “Jekonomika” Publ., 1996, 351 p. 8. Marchenko M. N. *Gosudarstvo i pravo v uslovijah globalizacii : monografija. [State and Law in the context of globalization]*. Moscow, “Prospekt” Publ., 2008, 400 p. 9. Shapoval V. *Konstytutsiyna katehoriy sotsial’noyi derzhavy. [Constitutional categories welfare state]*. Kiev, “Pravo Ukrayiny” Publ., 2004, Vol. 5. Pp. 14-19. 10. Sorokin V. V. *Juridicheskaja globalistika : uchebnyk . [Legal globalistics]* Moscow, “Jurlitinform” Publ., 2010, 400 p. 11. Klapham R. *Rynkova ekonomika Nimechchyny. Sotsial’na oriyentatsiya, sotsial’nyy poryadok. [The market economy in Germany. The social orientation, social order]*. Kiev, “Viche” Publ., 2002, Vol. 10. Pp. 62–66. 12. Myslivchenko A. G. *Perspektivy evropejskoj modeli social’nogo gosudarstva. [Prospects for the European model of the welfare state]*. “Voprosy filosofii” Publ., 2004, Vol. 6. Pp. 3–12. 13. Luts’ L. A. *Yevropeys’ki mizhderzhavni pravovi systemy: zahal’noteoretychna kharakterystyka : avtoreferat dysertatsiyi doktora yurydychnykh nauk : spets. 12.00.01 “Teoriya ta istoriya derzhavy i prava; istoriya politychnykh i pravovykh vchen’” . [European intergovernmental legal systems: General description]* Kiev, “NAN Ukrayiny, In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets’koho” Publ., 2005, 32 p. 14. Sidenko V. *Imperatyvy systemnoho reformuvannya ukrayins’koyi ekonomiky kriz’ pryzmu asotsiatsiyi Ukrayiny z YeS. Ukrayina-2014: sotsial’no ekonomichna kryza ta poshuk shlyakhiv reformuvannya. [Systemic imperatives of reforming the Ukrainian economy in the light of EU association Ukraine]*. Kiev, “Zapovit” Publ., 2014, 60 p.